

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*

Ἡ Κύπρος, ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη νῆσος τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἡ ὁποία σήμερον ἀποτελεῖ τὸ ἀκραῖον προπύργιον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ὁποίας ἡ φήμη διὰ τὰ πρόσφατα ἡρώϊκα κατορθώματα τῶν τέκνων τῆς εἰς ἓνα ἐπικὸν ἀγῶνα κατὰ πανισχύρου αὐτοκρατορίας ἀνυψώθη κατὰ τὸν Βιργίλιον εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατέστη οὕτω διεθνῆς, ὑπῆρξεν, ὡς γνωστόν, εἰς παναρχαίους χρόνους κέντρον πολιτισμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον διεσταυρώνετο Ἀνατολὴ καὶ Δύσις, Βορρᾶς καὶ Νότος. Κατέχουσα τοιαύτην προνομιοῦχον θέσιν ἀπετέλεσε τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐρίδων πλείστων περὶ αὐτὴν ἢ παρ' αὐτὴν λαῶν καὶ ἄλλων ἐρχομένων ἀπὸ μακρυνάς, θὰ ἐλέγομεν, διὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν χώρας. Τόσον ἡ στρατηγικὴ ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως ἀξία, ὅσον καὶ ἡ δυνατότης οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως εἵλκυον πρὸς αὐτὴν τοὺς λαοὺς τούτους. Ἡ ἱστορία αὐτῆς ὡς ἐκ τούτου τόσον εἰς τοὺς ἀρχαίους προϊστορικοὺς καὶ ἱστορικοὺς, ὅσον καὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους, εἶναι ἱστορία ἀγώνων, κατακτήσεων, ἐρημώσεων, ξενικῆς κατοχῆς καὶ ὑποδουλώσεως.

Μέσα ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν ὁμῶς τοῦτον κυκεῶνα προβάλλει εἰς πάντας τούτους τοὺς μακροὺς χρόνους τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἡ Κύπρος ὡς κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ νῆσος μετὰ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα, λάμπουσα εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις καὶ εἰς πάντας τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἀφ' οὗτοι οἱ Ἕλληνες ὡς Μυκηναῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ τὰ μέσα τῆς β' χιλ. π. Χ. Τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου χαρακτήρος τῆς ἱστορίας αὐτῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἔχει ὡς θέμα ἡ παρούσα διάλεξις.

Αἱ παραδόσεις τῶν ἀρχαίων περὶ ἀποικισμοῦ τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸ ἢ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον εὑρον τὴν ἐπιβεβαίωσίν των διὰ τῶν προσφάτων ἐρευνῶν. Ἡ ἀφθονία τῶν τάφων ἀνὰ ὁλόκληρον τὴν νήσον, τῶν ἀνευρεθέντων καὶ ἐξακολουθητικῶς ἀνευρισκομένων ἀγγείων καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων⁽¹⁾, προσφάτως δὲ καὶ ὁλοκλήρου πόλεως παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σαλαμίνα, πιθανῶς τῆς ἀρχαίας Ἀλασίας⁽²⁾, ἀποδεικνύουσι πέρα πάσης ἀμφιβολίας τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν παραδόσεων περὶ ἀποικισμοῦ τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Μυκηναίων Ἑλλήνων κατὰ τὰ μέσα τῆς β' χιλιετηρίδος π. Χ. Δὲν θὰ ἀναφερθῶ λεπτομερῶς εἰς τὰ σχετικὰ ζητήματα, διότι περὶ τούτων ἄλλοι εἰδικοὶ ἐκ Κύπρου ὁμιλεῖται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βήματος ἐξέθεσαν ἤδη τὰ πορίσματα τῶν νεωτέρων ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἰδίων ἐρευνῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ ἄλλοι προηγουμένως ἢ παραλλήλως ἔειχον ἤδη ἐκφράσει γνώμην. Τοῦτο μόνον θέλω νὰ εἰπω, ὅτι διὰ τῶν προσφάτων περὶ Κύπρου ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπεξετάθησαν καὶ εἰς τὴν γραφὴν καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀρχαίων Κυπρίων, διεπιστώθη πέρα πάσης ἀμφιβολίας ὅχι μόνον ὅτι οἱ Ἕλληνες προηγήθησαν τῶν Φοινίκων ὡς οἰκιστὰς τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ ἀποικισμὸς οὗτος

* Διάλεξις ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρίᾳ τῇ 3. Μαρτίου 1961.

1) Π. Δικαίου, Ὁδηγὸς Κυπριακοῦ Μουσείου, ἑλληνικὴ καὶ ἀγγλικὴ ἐκδόσις, σποράδην. J. Myres, Handbook of the Cesnola Collection, σελ. 11 κ.ε.. Sir George Hill, A History of Cyprus, Vol. I.

2) St. Casson, Ancient Cyprus, σελ. 111 κ.ε.. Cl. Schaeffer, Enkomi—Alasia.

προηγῆθη κατὰ ἕξ τοῦλάχιστον ἑκατονταετηρίδας τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν. Ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ Κίτιον, τὸ φοινικικὸν κέντρον τῶν κατόπιν χρόνων, ἦτο πόλις μυκηναϊκή, ὡς προσφάτως διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐπεβεβαιώθη (*).

Διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Κύπρον ἐπέρχεται μεταβολὴ εἰς τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα αὐτῆς. Ἀξιοσημείωτον ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τούτων δὲν περιορίζεται, ὡς ἴσως θὰ ἀνέμενέ τις, εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἀποδεικνύουσι συνεχῶς καὶ νέους μυκηναϊκοὺς οἰκισμοὺς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου (**).

Αἱ παραδόσεις περὶ τῆς ἀφίξεως Ἑλλήνων ἡρώων τῶν χρόνων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου εἰς τὴν Κύπρον εἶναι ἀναμφισβητήτως πολὺ νεώτεραι τῶν χρόνων τῶν οἰκισμῶν καὶ τῆς μυκηναϊκῆς ἐν Κύπρῳ ἐγκαταστάσεως. Ἐπλάσθησαν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τῆς στενῆς ἐπαφῆς τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἀπηχοῦσιν αὗται μίαν ἀναμφισβήτητον ἱστορικὴν πραγματικότητα. Οἱ Ἕλληνες Μυκηναῖοι ἐγκατασταθέντες εἰς Κύπρον καὶ γενόμενοι κύριοι τοῦ μεγαλύτερου τμήματος αὐτῆς εἰς τὰ παράλια καὶ τὸ κέντρον διετήρησαν τὴν ἐθνικότητά των ἔναντι τῶν γηγενῶν Κυπρίων, οἱ ὅποιοι ἐξηκολούθησαν μὲν ὑπάρχοντες ἐν τῇ νήσῳ, ἀλλ' ὡς μίᾳ ἀσήμαντος μειονότητος μὴ διαδραματίζουσα σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ζωὴν τῆς νήσου (*). Ὀλίγα λείψανα μόνον τῆς παλαιᾶς παραδόσεως διεσώθησαν ἢ παρελήφθησαν ὑπὸ τῶν Μυκηναίων Ἑλλήνων καὶ διετηρήθησαν μέχρι τῶν προκεχωρημένων ἱστορικῶν χρόνων. Ἐν τούτοις τὰ σημαντικώτατα στοιχεῖα τῆς ζωῆς τῆς νήσου τῶν κατόπιν χρόνων εἶναι στοιχεῖα μυκηναϊκῆς προελεύσεως. Ἡ γλῶσσα, ἡ λατρεία, ἡ πολιτικὴ ζωὴ εἶναι τὰ χαρακτηριστικώτερα ἐξ αὐτῶν. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐν αὐτῇ τῆς μορφῆς τῆς ἀρκαδικῆς διαλέκτου, προϊόν τοῦτο τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀρκάδων ἐν τῇ νήσῳ ἥδη πρὸ τῆς δωρικῆς καθόδου, τῆς ὁποίας ἀπήχησις εἶναι ἡ παράδοσις παρὰ Πausanias ὅτι ὁ Ἀγαπήνωρ ὁ Ἀρκὰς παραπλανηθεὶς μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἀπεβίβασθαι εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν παραλίαν αὐτῆς. Πολλὰ Κυπριακὰ τοπωνύμια διασφύζουσι μέχρι σήμερον τὴν πελοποννησιακὴν των προέλευσιν.

Οἱ οἰκιστὰι τῶν Κυπριακῶν πόλεων φέρονται ὡς προερχόμενοι ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν μερῶν, ὅσον τῆς Ἀρκαδίας, τῆς Λακωνικῆς, τῆς Ἀττικῆς. Μεταξὺ τῶν οἰκιστῶν τούτων πρωτεύουσιν θέσιν κατέχει ὁ Σαλαμίνιος οἰκίστας τὴν Σαλαμίνα εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς νήσου, καταφυγὼν εἰς αὐτὴν διὰ τὴν γνωστὴν περιπέτειαν αὐτοῦ ὡς ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Αἴαντος, ὁ ἀττικὸς ἥρωας Ἀκάμας οἰκίστας τὴν πόλιν Ἀκάμαντα, ἐξ ἧς μέχρι σήμερον τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου καλεῖται Ἀκάμας καὶ ὁ μέγας ἥρωας καὶ συνοικιστὴς τῶν Ἀθηνῶν Θησεύς, εἰς υἱὸν τοῦ ὁποίου ἀποδίδεται ἡ ἱδρυσις τῆς Αἰπείας παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς νήσου, ἔνθα καὶ ἡ γνωστὴ πόλις Σόλοι, τῶν ὁποίων ἡ ἱδρυσις ὅμως κατὰ παρετυμολογίαν συνευιάσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ μεγάλου ἀθηναίου νομοθέτου Σόλωνος. Αἱ τοιαῦται παραδόσεις δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐδημιουργήθησαν εἰς χρόνους, καθ' οὓς αἱ σχέσεις τῆς Κύπρου μετὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶχον εἰς μέγαν βαθμὸν ἀναπτυχθῆ καὶ ἔτεινον σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐξαφανίσωσιν ἢ περιορίσωσιν τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ Κύπρος συνεδέετο ἐθνολογικῶς πρὸς ἄλλα ἑλληνικὰ ἔμμερα, ὅσον τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν. Διὰ τοῦτο καὶ παρ' Ἡροδότῳ (VII, 90) μνημονεύεται πρῶτον ὅτι, καθ' ὃ ἰσχυρίζονται αὐτοὶ οἱ Κύπριοι, κατήγοντο «ἀπὸ Σαλαμίνος καὶ Ἀθηναίων» παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξ Ἀρκαδίας καὶ Κύθνου καταγωγὴν ἄλλων ἐξ αὐτῶν.

Ἡ ἱδρυσις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἐν Κύπρῳ ὑπὸ τῶν μνημονευομένων οἰκιστῶν

1) B. Καραγιώργης ἐν Bulletin de Correspondance Hellenique, 1959.

2) The Swedish Cyprus Expedition, Vol. IV, Part 2, σελ. 240 κ.έ.

3) K. Σπυριδάκι, Εὐαγόρας Α', βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνος, σελ. 102 κ.έ. (Κυπριακαὶ Σπουδαί, τόμ. Ε').

πρέπει νά συνδυασθῇ πρὸς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Μυκηναίων ἐν αὐτῇ, ἔστω καὶ ἂν αἱ τοιαῦται παραδόσεις ὡς τοιαῦται ἐδημιουργήθησαν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς σχέσεως τῆς Κύπρου πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα πιθανῶς τὸν 5. π. Χ. αἰ.

Σημαντικώτατον γεγονός ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως ἐν Κύπρῳ πολλῶν βασιλείων. Τούτων ἡ ἀρχὴ πρέπει νά ἔχῃ μυκηναϊκὴν τὴν προέλευσιν. Εἶναι οὗτοι οἱ σκηπτοῦχοι βασιλεῖς τοῦ Ὁμήρου οἱ διασφύζοντες ἐν τῇ νήσῳ τὴν μυκηναϊκὴν παράδοσιν τῆς πατριαρχικῆς βασιλείας. Ἡ μελέτη τοῦ χαρακτήρος τῆς Κυπριακῆς βασιλείας ἐν Κύπρῳ μᾶς δεικνύει μυκηναϊκὴν καὶ οὐχὶ ἀνατολικὴν τὴν προέλευσιν. Ἡ διάσπασις τοῦ ἐνιαίου βασιλείου τῆς Ἀλάσιας, ἡ ὁποία ταυτίζεται γενικῶς πρὸς τὴν Κύπρον—βλ. καὶ τὸν Ἀπόλλωνα Ἀλασιώτην ἐν αὐτῇ—πρέπει νά εἶναι τὸ προϊόν τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ νήσῳ ἐρχομένων ὄχι ὡς κατακτητικῆς ὁμάδος, ἀλλ' ὡς κύματος μεταναστῶν ὁδηγουμένων πρὸς ἀνατολάς, ὅπως καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς κατευθύνσεις, ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐξαπλώσεως ἐμπορικοῦ καὶ πολιτικοῦ χαρακτήρος. Ἡ τοιαύτη ἐξάπλωσις τῶν Μυκηναίων πρὸς πάσας τὰς κατευθύνσεις εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἑλληνιστικῆς κινήσεως ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ὁποία ἐπανελήφθη πολλάκις εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαίτερα διὰ τοῦ α' καὶ β' ἀποικισμοῦ, τῆς πνευματικῆς καὶ λοιπῆς ἐξορμήσεως πρὸς ἀνατολάς καὶ τὸν 6. καὶ 5. αἰ. π. Χ. καὶ ἐν συνεχείᾳ μέχρι τῆς κορυφώσεως τοῦ πνεύματος τούτου διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τῶν διαδόχων αὐτοῦ, τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν.

Ὑπάρχει ὅμως μία μεγάλη διαφορὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κύπρον⁽¹⁾ καταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μυκηναίων καὶ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐξόρμησιν πρὸς ἀνατολάς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τούτου τὸ ἔργον ὑπῆρξε πρῶτον μὲν κατακτητικόν, δεύτερον δὲ ἐκπολιτιστικόν διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πρὸς ἀνατολάς. Ἡ κατάκτησις ὅμως τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Μυκηναίων καὶ ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐν αὐτῇ ἀποβλέπουσα τὸ πρῶτον εἰς ἐμπορικοὺς σκοποὺς ἐπέφερεν ὄχι μόνον ἐκπολιτιστικόν, ἀλλὰ καὶ σοβαρώτατον ἀποτέλεσμα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐθνολογικὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ὅχι μόνον τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑλληνικὸν αἷμα κυριαρχεῖ ἔκτοτε εἰς τὴν Κύπρον περιορισθείσης τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς νήσου τῶν παλαιῶν Κυπρίων, τῶν ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας ἐλθόντων καὶ ἐγκατασταθέντων προηγουμένως ἐν αὐτῇ, εἰς μικρὰς περιοχὰς εἰς τὸ κέντρον καὶ τὰ νότια παράλια τῆς νήσου. Οὕτω οἱ Ἀσσύριοι καταλαμβάνοντες τὴν Κύπρον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 8. αἰ. π. Χ. εὐρίσκουσιν ἐν αὐτῇ πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας τῶν πόλεων καὶ ἑλληνικὰ ὀνόματα αὐτῶν, ὡς καὶ τῶν τοπωνυμίων τῶν πόλεων τούτων. Οἱ θεσμοὶ μετὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν διεκόπησαν παντελῶς μετὰ τὴν δωρικὴν κάθοδον εἰς Ἑλλάδα καὶ τὴν διάλυσιν ἐν αὐτῇ τῶν μυκηναϊκῶν βασιλείων. Ἀλλ' ἀντιθέτως παρὰ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐπικοινωνίας τὰ μυκηναϊκὰ βασίλεια διετηρήθησαν ἐν Κύπρῳ καὶ ὁ μυκηναϊκὸς χαρακτήρ τῶν ἀνακτόρων τῶν βασιλέων τῆς νήσου διασφύζεται κατὰ μένα μέρος, ὡς ἀποδεικνύεται εἰς τὸ γνωστὸν ἀνάκτορον τοῦ 5. αἰ. π. Χ. τοῦ Βουνιῶ εἰς τὴν βορείαν παραλίαν τῆς νήσου, τῆς ἀρχαίας πιθανῶς Αἰπείας, παρὰ τοὺς Σόλους. Εἶναι μοναδικὸν μέρος ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἡ Κύπρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μυκηναϊκὴ παράδοσις ἰσχύει πολὺ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ δυνάμεθα νά εἰπώμεν ὅτι ὅλη ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῶν Κυπρίων παρὰ τὴν ἀρξαμένην κατὰ τὴν α' χιλιετηρίδα ἐπιδράσιν τῆς Ἀνατολῆς συνεχίζεται βραδύτερον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραδόσεως ταύτης. Ἀκόμη δυνάμεθα νά εἰπώμεν ὅτι καὶ μετὰ τὴν μετὰ αἰῶνας γενομένην ἐγκατάστασιν εἰς τινὰς περιοχὰς τῆς νήσου τῶν Φοινίκων δὲν ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς ἐν Κύπρῳ βασιλείας, ἀντιθέτως μά-

1) Κ. Σπυριδάκι, Ἡ Ἑλληνιστικὴ κίνησις εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἡ παγκόσμιος ἐπίδρασις τῆς (Δελτίον Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου, 1958).

λιστα καὶ οἱ ἐν Κύπρῳ πολὺ βραδύτερον, ὥς ἐλέχθη, ἐγκατασταθέντες Φοίνικες προσήρ-
μόσθησαν πρὸς ταύτην (*).

Ἐν ἐπὶ πλεόν χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου ζωῆς τῶν Κυ-
πρίων κατὰ τὴν ἡῶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐν Κύπρῳ εἶναι ἡ ἐπικράτης τῆς ἑλληνικῆς
θρησκείας ἐν αὐτῇ. Κυριώτατον δεῖγμα ταύτης εἶναι ὅτι ὥς ἡ θεὰ τῆς γονιμότητος ἡ λα-
τρευομένη ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς ἤδη χρόνους ἔλαβεν ἑλληνικὸν χαρα-
κτῆρα καὶ ὠνομάσθη Ἀφροδίτη. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἕκτον ὁμηρικὸν ὕμνον εἰς Ἀφρο-
δίτην, ὁ ὁποῖος συνετέθη πιθανώτατα διὰ τὰς ἐν Κύπρῳ ἑορτάς, ἡ θεὰ «ἡ πάσης Κύπρου
κρήδεμνα λέλογχεν εἰναλῆς» χαρακτηρίζεται ὥς ἡ «αἰδοίη χρυσοστέφανος καλὴ Ἀφρο-
δίτη», τὴν ὁποῖαν «ζεφύρου μένος ὕγρον ἀέντος ἥνεικεν κατὰ κύμα πολυφλοίσβοιο θα-
λάσσης» καὶ τὴν ὁποῖαν δεχθεῖσαι ἐν Κύπρῳ καὶ ἐνδύσασαι αἱ Ὠραὶ «πάντα περὶ χροῖ
κόσμον ἔθηκαν καὶ ἦγον ἐς ἀθανάτους». Οὕτω τὸ σύμβολον τῆς κυπριακῆς ἀντιλήψεως
περὶ ζωῆς λαμβάνει ἐντελῶς ἑλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα ὑμνεῖται ἡ
θεὰ «ἡ μεδέουσα πάσης Κύπρου» κατὰ τὸν δέκατον ὁμηρικὸν ὕμνον (*).

Αἱ ἑλληνικαὶ θεότητες λατρεύονται ἐν Κύπρῳ ὥς καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἰδιαίτατα ἐκεῖ-
ναι, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, οἷον ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Ἀπόλλων, ἡ
Ἥρα, αἱ δὲ μορφαὶ τῶν κοσμοῦσι βραδύτερον τὰ νομίσματα τῶν βασιλέων τῆς νήσου.
Ναοὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἱδρύονται, ἂν καὶ οὗτοι δὲν ἀκολουθοῦσι τὸν ἑλληνικὸν ἀρχιτε-
κτονικὸν ρυθμὸν, καὶ ἡ ἐν γένει θρησκευτικῇ ζωῇ ἀναπτύσσεται κατ' ἀνάλογον τρόπον.
Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸς ἥρωας, ὁ Ἡρακλῆς, τιμᾶται ἐν Κύπρῳ
ὄχι ὥς ἥρωας, ἀλλ' ὥς θεός. Ἡ μορφή του κοσμεῖ, ὥς τοῦ φοινικικοῦ θεοῦ Μελκάρτ, τὰ
νομίσματα τῶν Φοινίκων βασιλέων τοῦ Κιτίου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ τὸ σύμβολον τοῦ
σπουδαιωτάτου τῶν Κυπρίων βασιλέων, τοῦ Εὐαγόρου Α' τῆς Σαλαμίνας. Εἶναι αὕτη
ὄχι ἔν ἀπλοῦν βασιλικὸν σύμβολον, ἀλλ' εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἑλληνικῆς ἀντιλήψεως
περὶ βασιλείας, ὥς τοῦ εὐεργέτου τῶν συνανθρώπων του, τοῦ φιλανθρώπου ἥρωος, τοῦ
ἀναλαμβάνοντος τοὺς μόχθους χάριν αὐτῶν καὶ σκορπίζοντος τὰ ἀγαθὰ του εἰς αὐτούς.
Διὰ τοῦτο καὶ εἰκονίζεται ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Εὐαγόρου Α' ὁ ἥρωας—θεὸς γυμνός,
ὥς οἱ Ἕλληνες τὸν παρίστανον, φέρων τὸ ρόπαλον διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ τὸ κέρας τῆς
Ἀμαλθείας διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ ἐκθέσω λεπτομερέστερον κατωτέρω (*).

Δὲν θὰ εἰσέλθω λεπτομερῶς—διότι τοῦτο θὰ μᾶς ἔφερε μακρὰν τοῦ θέματος—εἰς
τὴν ἐξέτασιν τῆς τέχνης, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν ἀναπτύσσεται κατὰ
τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῆς Ἑλλάδος ὁδηγεῖ εἰς τὴν βαθμιαίαν
ὑποχώρησιν τῶν παλαιῶν κυπριακῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα διέκρινον τὰ δημιουργήματα
αὐτῆς προηγουμένως καὶ διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Αἰσχύλος εἰς τὸ γνωστὸν χωρίον τῶν Ἰκετί-
δων ὁμιλεῖ περὶ «Κυπρίου χαρακτῆρος». Ἀντὶ τούτων τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα εἰς τὰ
ἔργα ταῦτα κυριαρχοῦσι καὶ ἡ Κυπριακὴ τέχνη ἐπιδρᾷ μὲ τὴν σειρὰν τῆς εἰς τὴν ἰωνι-
κὴν τέχνην, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς κατόπιν ἐξελιχθείσης ἀττικῆς πλαστικῆς (*).

Ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῆς Ἑλλάδος συνεχίζεται διαρκούσης τῆς ἀσσυριακῆς κυ-
ριαρχίας ἐπὶ τῆς νήσου ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8. αἰ. π. Χ. καὶ τῆς ὁποίας ἐκά-
μομεν μνησθῆναι ἀνωτέρω. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ Κύπριοι βασιλεῖς ἠδύναντο παρὰ τὴν κυ-
ριαρχίαν ταύτην νὰ διατηρήσωσι τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε δι'
αὐτὴν πολὺ σημαντικὸν διὰ τὴν περαιτέρω πολιτικὴν των. Ἀναμφισβητήτως τὸ τοιοῦτο
δικαίωμα δὲν θὰ ὑφίστατο, ἂν δὲν συνέβαινε νὰ ὑπάρχῃ ἡ κυριαρχία τοῦ ἑλληνικοῦ
στοιχείου, ἡ ὁποία ἐπέβαλλε καὶ εἰς τοὺς κυριάρχους τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαίωματος

1) St. Casson, Ancient Cyprus, σελ. 114 κ. ε.

2) Sir George Hill, A History of Cyprus, Vol. I, σελ. 212 κ. ε., Κ. Σπυριδάκι, Ἡ Κύ-
προς εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνευματικὸν κόσμον.

3) Catalogue of the Greek Coins of Cyprus in the British Museum, Cyprus.

4) The Swedish Cyprus Expedition, Vol. IV, Part 2, σελ. 207 κ. ε.

τοῦτου. Ἡ προσφορά τοῦ περιφήμου θώρακος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πάφου Κινύρου πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα μᾶς δίδει στοιχεῖα νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν τῶν Κυπρίων βασιλέων μέσα εἰς τὴν μεγάλην πρὸς ἀνατολὰς ἐξόρμησιν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὁποίαν ὕμνησεν ὁ Ὅμηρος. Ἡ μνεῖα μετ' ἐγκωμίων τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ὑπὸ τοῦ μεγάλου λυρικοῦ Πινδάρου παρέχει εἰς ἡμᾶς ἕτερον δείγμα τῆς ἐκτίμησεως, τὴν ὁποίαν ἔτρεφεν ὁ διανοούμενος κόσμος τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν εἰς πλοῦτον καὶ εὐδαιμονίαν ἀναπτυσσομένην διὰ τῶν βασιλέων αὐτῆς Κύπρον. Ταυτοχρόνως ὁμοῦ εἶναι καὶ δείγμα τῆς συνεχιζομένης ἐπικοινωνίας μεταξὺ Κύπρου καὶ Ἑλλάδος. Κορύφωμα τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῆς Κύπρου δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἐπίσκεψις τοῦ μεγάλου ἀθηναίου νομοθέτου Σόλωνος εἰς τὸν βασιλέα τῶν Σόλων Φιλόκυπρον. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη οὐδεμίαν μὲν σχέσιν ἔχει, ὥς εἶπον, πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῆς πόλεως, διότι τὸ ὄνομα αὐτῆς εἶναι πολὺ παλαιότερον τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Σόλωνος, ὥς προκύπτει ἐξ ἄσσυριακῶν πηγῶν, ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν εἰσδοχὴν εἰς τὰς κυπριακὰς πολιτείας τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐξελιχθέντων ἑλληνικῶν πολιτειακῶν στοιχείων καὶ τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι περισσοτέραν ἔμφασιν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις. Ὁ ἀναπτύχθεις σύνδεσμος ἀποτυπῶνται ἐν τῷ γνωστῷ ποιήματι τοῦ Σόλωνος πρὸς τὸν βασιλέα Φιλόκυπρον, τοῦ ὁποῦ ὁμοῦ ἔχει ἀμφισβητηθῇ ἡ γνησιότης τῶν δύο τελευταίων στίχων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν οἰκιστὴν τῆς νέας πόλεως. Ἡ νῆσος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἀθηναίου νομοθέτου «κλεινὴ», χαρακτηρισμὸς ὁ ὁποῖος δὲν δύναται ἀπλῶς φιλοφρόνησιν νὰ ἀποτελῇ. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἡρόδοτος (V 113), ὁ Σόλων ἔτρεφεν ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν πρὸς τὸν Φιλόκυπρον «αἰνέσας αὐτὸν τυράννων μάλιστα» (1).

Ἡ ἀκολουθηθεῖσα ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τῶν Κυπρίων βασιλέων πολιτικὴ ἥτο ἡ διατήρησις τῆς αὐτονομίας τῶν πόλεων τῶν ἀποτελοῦσων χωριστὰ βασιλεία καὶ ἡ σχετικὴ ἀνεξαρτησία ἀπὸ τῶν κυριάρχων, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν ἐν συνεχείᾳ οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Πέρσαι. Ἐναντι τῶν τελευταίων διετήρησαν ἡ καὶ περισσότερον κατωχύρωσαν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν διὰ δεξιᾶς πολιτικῆς. Ἀναφέρεται ὅτι ἡ παρασχεθεῖσα ὑπὸ τῶν Κυπρίων βασιλέων πρὸς τὸν Κύρον τὸν πρεσβύτερον ἐθελουσία βοήθεια εἰς τὰς πρὸς Ἰδρυσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κράτους ἐκστρατείας καὶ δὴ κατὰ τῆς Βαβυλώνης εἶχεν ὥς ἀποτέλεσμα τὴν διατήρησιν τῆς αὐτονομίας τῶν κυπριακῶν βασιλείων μετὰ προνομίων ἐπιτρεπόντων τὴν ἄσκησιν οὐ μόνον ἐσωτερικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῆς ἰδίᾳ πολιτικῆς. Οὕτω εὐρίσκομεν τὸν βασιλέα τῆς Σαλαμίνης Εὐέλθοντα, τοῦ ὁποῦ πρώτου γνωρίζομεν ἐν Κύπρῳ νομίσματα, εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς ἐξορίστου βασιλείας τῆς Κυρήνης Φερετίμης καὶ προσφέροντα δῶρα εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ἡ αὐτονομία τῶν πόλεων εἶναι χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τοῦ κυριαρχοῦντος ἀπὸ αἰώνων ἐν τῇ νήσῳ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἡ αὐτονομία αὕτη συνίσταται εἰς τὸ δικαίωμα κοπῆς νομισμάτων — χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς κυριάρχου θέσεως τῶν πόλεων — ῥυθμίσεως τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ μεγάλου βασιλέως μὴ ἀποστέλλοντος οὐδὲ σατράπην εἰς τὴν νῆσον, ἀλλὰ δεχομένου ἀπλῶς τὴν καταβολὴν φόρου καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας ἄνευ οἰουδήποτε περιορισμοῦ (2).

Παρὰ πάντα ταῦτα ἡ ἰδιάζουσα θέσις τῶν Κυπρίων βασιλέων προσεγγίζουσα τὴν θέσιν τῶν τυράννων τῶν μικρασιατικῶν πόλεων τῶν περιελθουσῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν διὰ τοῦ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου δὲν ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς θέσις ἐλευθέρων ἀρχόντων ἢ ἐλευθέρων πολιτειῶν. Διὰ τοῦτο, ὅτε τὸ κίνημα τῆς ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως ἐξετάθη εἰς τὴν δυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τῶν γνωστῶν ἀποτελεσμάτων, ἡ Κύ-

1) I. Σκουτρή, Κυπριακὰ Γράμματα, Β' (1936), σελ. 209 κ.ε., Philologus 83 (1928), σελ. 439 κ.ε.

2) K. Σπυριδάκι, Εὐαγόρας Α', βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνης, σελ. 104.

προς μετέσχε τούτου, ἐν πλήρει δὲ συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Ἰώνων ἀδελφῶν ἐπεδίωξε τὴν ἀπόκτησιν τῆς πλήρους ἐλευθερίας αὐτῆς. Εἶναι γνωστὰ αἱ περιστάσεις, ὅφ' ἃς ὁ Ὀνήσιλος, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Γόργου τῆς Σαλαμίνας, γενόμενος κύριος τῆς ἀρχῆς ἀπεστάτησε κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἔπεισε πάσας τὰς πόλεις πλὴν τῆς Ἀμαθοῦντος, τοῦ κέντρου τῶν ὑπολειμμάτων τῶν παλαιῶν Κυπρίων, νὰ συνεπαναστατήσωσιν. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἡ μόνη πηγή, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ τοῦ γεγονότος τούτου, περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ στρατιωτικοῦ σχεδίου διεξήχθη συζήτησις μετὰ τῶν Κυπρίων καὶ τῶν Ἰώνων κληθέντων ὑπὸ τῶν Κυπρίων πρὸς βοήθειαν. Οἱ Κύπριοι προέτειναν «ποιεῖν χρεὸν ἐστὶν ὑμέας, ὁκότερα ἂν δὴ τούτων ἔλθῃ, ὅπως τὸ κατ' ὑμέας ἔσται ἢ τε Ἰωνίῃ καὶ ἢ Κύπρῳ ἐλευθέρῃ» (Ἡρ. V, 109). Ὁ τελευταῖος χαρακτηρισμὸς εἶναι δηλωτικὸς τοῦ κυριαρχούντος ἐν τῇ ἐξεγέρσει πνεύματος, ὅπως ἀντιλαμβάνεται τοῦτο ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας. Τὰ μετὰ ταῦτα εἶναι ὡσαύτως γνωστά. Πῶς δηλ. ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὴν Σαλαμίνα ἔπεσεν ἡρωικῶς μαχόμενος ὁ Ὀνήσιλος καὶ πῶς οὕτω, ὅπως λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικός, «Κύπριοι ἐνιαυτὸν ἐλεύθεροι γενόμενοι αὐτὶς ἐκ νῆς κατεδεδούλωντο» (Ἡρ. 116) (1).

Διηγούμενος τὰ γεγονότα ταῦτα ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει καὶ ἐν ἐνδιαφέρον ἐπισημασθῆναι. Ὅτι οἱ Ἀμαθούσιοι, ἐναντίον τῶν ὁποίων εἶχεν ἀγωνισθῇ ὁ Ὀνήσιλος, ἀπέκοψαν μετὰ τὴν μάχην τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ κοίμισαντες εἰς Ἀμαθοῦντα ἀνεκρέμασαν ὑπερῶν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως. Ἐντὸς αὐτῆς ἐσμὸς μελισσῶν ἐγκατέστησε τὴν φωλεάν αὐτοῦ καὶ ἐπλήρωσε κηρίου. Οἱ Ἀμαθούσιοι ἐζήτησαν χρησμὸν καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ θεοῦ ἦτο ὅτι ἔπρεπε νὰ θυσιάζουσιν εἰς τὸν Ὀνήσιλον ὡς εἰς ἥρωα, ἀφοῦ θάψουσιν τὴν κεφαλὴν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο μᾶς δεικνύει ἀφηρωῖσμὸν ἐν Κύπρῳ ἐνὸς μεγάλου ἀγωνιστοῦ. Ἡ αὕτη ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται κατόπιν μὲ τὸν Κίμωνα, πεσόντα πρὸ τοῦ Κιτίου, κατὰ τὸν Πλούταρχον. Ὁ ἀφηρωῖσμὸς εἶναι ἐλληνικὴ ἔννοια. Οὕτω τὸ ἐπισημασθῆναι τοῦ Ὀνήσιλου πλὴν τῆς ἐθνικῆς σημασίας ἀπὸ ἀπόψεως ἀγωνιστικῆς ἔχει σημασίαν καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπικρατήσεως ἐλληνικῶν ἐθίμων, ἡ ὁποία μᾶς φέρει πλησιέστερον πρὸς τὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν περὶ ἥρωος.

Ἀκολουθεῖ ἔπειτα ἡ μεγάλη περίοδος τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς τὴν ἐλληνικὴν γῆν Περσῶν. Ποία ἡ θέσις τῶν Κυπρίων ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀνησίλου, δὲν εἶναι δύσκολον εἰς ἕνα νὰ προεικασθῇ. Ἡ παροχὴ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα στρατιωτικῆς βοηθείας ὑπ' αὐτῶν ἀπέρρεεν ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως καὶ ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ἐν τῷ περσικῷ κράτει. Ὁ καταβαλλόμενος φόρος καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἦσαν αἱ δύο κυριώταται ὑποχρεώσεις, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς ἔκφρασιν τὴν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα ὑποταγήν.

Ἐν τῷ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν Ξέρξην μετέσχον οἱ Κύπριοι βασιλεῖς μετὰ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν (Ἡροδ. V 16) αὐτοπροσώπως, ὅπως τούτου μετέσχον καὶ ἄλλοι δυνάσται διατελοῦντες ὑπὸ τὸ Περσικὸν κράτος. Ποία ὁμως παρὰ ταῦτα ὑπῆρξεν ἡ στάσις τῶν Κυπρίων κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, δεικνύουν οἱ εἰς τὴν βασιλίσσαν Ἀρτεμισίαν ἀποδιδόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VIII 68) λόγοι ὅτι τῶν Κυπρίων, ὡς καὶ τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Κιλικίων καὶ τῶν Παμφύλων «οὐδὲν ὀφελὸς ἐστὶ», καὶ τοῦ Μαρδονίου ὅτι οἱ Κύπριοι μετὰ τῶν ἄλλων ὑποτελῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐν τῷ ἀγῶνι «κακοὶ ἐγένοντο» (VIII, 100). Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὡσαύτως τὸ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι οἱ μετασχόντες τοῦ ἀγῶνος Κύπριοι βασιλεῖς ἔφερον εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν βασιλικῶν μίτρας, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα ἦσαν «κατάπερ Ἑλλήνες» (Ἡροδ. VII 90).

Ἡ θέσις τῶν Κυπρίων κατέστη πολὺ περισσότερον εὐνοϊκὴ μετὰ τὴν λήξιν τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τὴν ἀνάληψιν ἐκστρατείας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς περιοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου παραλλήλως πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰ

1) Sir George Hill, A Hist. of Cyprus, Vol. I, σελ. 111 κ.ε.

δυτικά παράλια της Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν Θράκην πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς περσικῆς καὶ τῆς φοινικικῆς κυριαρχίας καὶ ἐπιρροῆς. Τὰ 30 ἔτη, τὰ ὁποῖα ἠκολούθησαν μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ μέχρι τῆς συνάψεως τῆς συνθήκης τοῦ Καλλίου καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κίμωνος πρὸ τοῦ Κιτίου, τοῦ φοινικικοῦ ἐν Κύπρῳ κέντρου, εἶναι ἔτη ἀσκήσεως διεκυστίνδας μεταξὺ τῶν περὶ κυριαρχίας ἀνταγωνιζομένων Ἑλλήνων καὶ Φοινίκων βοηθουμένων ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ συγχρόνως ταῦτα εἶναι καὶ ἔτη ἐπικοῦ καὶ ἀφθάστου μεγαλείου ἡρωϊκῶν ἀγώνων Ἰσαξίων, ὧν μὴ καὶ ὑπερτέρων, τῶν κατὰ τῶν Περσῶν προηγθέντων. Ἡ ἑλληνικὴ ἐξόρμησις, ἡ ὁποία, εἰδομεν, ἀρχίζει ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Μυκηναίων καὶ συνεχίζεται εἰς τὸν α' καὶ τὸν β' ἀποικισμὸν τῶν Ἑλλήνων, λαμβάνει τῶρα νέαν μορφήν διάφορον τῆς προηγουμένης. Ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κίμωνος ἐπιτύγχανε, θὰ εἶχομεν τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ὡς πανελληνίου καὶ παγκοσμίου χαρακτῆρος κράτος, τὸ δ' ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου θὰ ἐτελεῖτο ὑπὸ ἀγαθᾶς συνθήκας ἤδη πρὸ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου τούτου ἀθηναίου στρατηγοῦ καὶ πολιτικοῦ (1).

Παρά τὴν ἀποτυχίαν ὅμως, ἡ ὁποία ὀφείλεται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὰς κομματικὰς διαφορὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν διένεξιν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐν δράσει, ἡ Κύπρος ὠφελήθη ἐκ τοῦ διεξαχθέντος ἐπὶ δεκαετηρίδας ἀγώνος καὶ ἐκαλλιέργησε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ὅχι πλεον ὥς συνέχειαν τῆς παλαιότερας αὐτῆς παραδόσεως, ἀλλ' ὑπὸ μορφήν ἀντανakλῶσαν τὰς νέας ἐξελίξεις τὰς προκληθείσας ἐκ τῆς ὁρμῆς πρὸς δημιουργίαν, ἡ ὁποία ἀπέρρευσε ἐκ τῆς μεγάλης κατὰ τῶν Περσῶν νίκης. Ἡ Κύπρος, ἡ ὁποία προηγουμένως, κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα π. Χ., ὡς ἀνέφερα καὶ προηγουμένως, ἔδωκεν εἰς τὴν Ἰωνίαν διατελοῦσαν ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν, ὡς καὶ αὕτη, καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα, τῶρα παραλαμβάνει τοιαῦτα ἑλληνικὰ καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα καὶ ἀναπτύσσει τὴν ἰδίαν αὐτῆς τέχνην. Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτατον πάντων εἶναι ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν βασιλείων τῆς νήσου. Ὡς γνωστόν, ἡ δημοκρατία εἶχεν ἀπὸ τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κλεισθένους ὑποστῆ συνεχῆ ἐξέλιξιν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Ἡ Κύπρος διατελέσασα ἀπομεμονωμένη μᾶλλον διετήρησε τὸν συντηρητικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ οὕτω τὰ πολιτεύματα αὐτῆς διαμορφοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παλαιᾶς πατριαρχικῆς περὶ βασιλείως παραδόσεως. Τῶρα διὰ πρώτην φορὰν συναντῶμεν ἐν Κύπρῳ δημοκρατικὰ στοιχεῖα εἰς τὰς πολιτείας αὐτῆς, τὰ ὁποῖα περιορίζουν τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἡ πόλις λαμβάνει συνειδήσιν τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν ἐν τῇ ἑνασκήσει τῆς ἐξουσίας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως περιορίζονται. Τοῦτο διαπιστοῦται εἰς μίαν περίφημον ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν εἰς τὸ Ἰδάλιον τῆς νήσου, νῦν ἀποκειμένην ἐν Λούβρῳ. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀναφέρεται εἰς πολιρκίαν τῆς πόλεως ταύτης διενεργουμένην ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Κιτιέων. Δὲν θὰ εἰσέλθω εἰς τὰς συζητήσεις περὶ τῶν χρόνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει. Τοῦτο μόνον θὰ ἀναφέρω, ὅτι βεβαιοῦται ἤδη ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι τῶν χρόνων, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος, ὡς ἐπιστεῦετο προηγουμένως, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀνησίλου τῷ 498 π. Χ. καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κίμωνος χρόνους, ἐπισυμβάντος τῷ 449 π. Χ. Εἶναι οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἡ Κύπρος διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κατ' ἐξοχὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ πολιτεύματα τῶν βασιλείων αὐτῆς διαμορφοῦνται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας. Διὰ τοῦτο γίνεται μνεία περὶ τῶν Ἰδαλιέων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἥτοι τῶν πολιτῶν, ὧς ἐνὸς μέρους τῆς πόλεως μετὰ τοῦ βασιλέως ἀποτελοῦντος τὸ ἕτερον μέρος. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ περὶ τοῦ Μαρίου, πόλεως συνδεδεμένης πρὸς τὴν τελευταίαν ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Κύπρου τοῦ Κίμωνος. Τὰ δημοκρατικὰ ταῦτα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρχον προηγουμένως, εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι παρουσιάζονται ὅχι μόνον εἰς τὰς παραλλοὺς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο εὐκολώτερον νὰ ὑποστῶσι τὴν

1) The Cambridge Ancient History, VI, passim, ἰδιαιτέρως σελ. 146 κ.ε.

ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὴ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ εἰς τὴν πόλιν Ἰδάλιον, ἡ ὁποία εἶναι εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς νήσου καὶ πολιτικῶς ὑπήγετο ὑπὸ τὸ Κίτιον, τὸ γνωστὸν φοινικικὸν κέντρον. Ἡ παρατήρησις αὕτη μᾶς πείθει περὶ τοῦ ἀναπτυχθέντος στενοῦ συνδέσμου μεταξύ Κύπρου καὶ Ἑλλάδος κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 5. αἰ. π. Χ. ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀνησιλοῦ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ θανάτου τοῦ Κίμωνος (!).

Ὁ θάνατος τοῦ Κίμωνος καὶ ἡ ἐγκατάλειψις πάσης προσπάθειας ἀπὸ μέρους τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Περσῶν καὶ τῶν Φοινίκων ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκοπὴν τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κορμοῦ. Τεσσαράκοντα περίπου ἔτη παρήλθον καὶ ἡ Κύπρος, ὡς λέγει ὁ Ἰσοκράτης, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξεβαρβαρώθη. Ἡ κυριαρχία τῶν Φοινίκων βοηθουμένων ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐξετάθη ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς νήσου, οἱ δὲ λοιποὶ Ἕλληνες βασιλεῖς ἦσαν ἀνίκανοι νὰ ἀσκήσωσιν ἰδίαν πολιτικὴν. Εἰς τὴν Σαλαμίνα τελευταῖος βασιλεὺς πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κίμωνος ἦτο ὁ φέρων τὸ ὄραϊον ὄνομα Εὐάνθης, μετ' αὐτὸν δὲ μόνον ὄνομα Φοίνικος βασιλέως ἀναφέρεται.

Ἡ μετὰ εἰκοσιν ἔτη ἔναρξις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐν Ἑλλάδι εὗρε τὴν Κύπρον εἰς κατάστασιν ἀπομονώσεως καὶ φθίνουσας τόσοι ἀπὸ πολιτικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ πολιτιστικῆς ἀπόψεως. Ἐν τούτοις ὀρισμένα γεγονότα ὠδήγησαν εἰς τὴν δημιουργίαν νέας καταστάσεως ἐν αὐτῇ, ἡ ὁποία ἐπέτρεψε τὴν ἀνασύνδεσιν τῶν δεσμῶν μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν προβολὴν τῆς νήσου μέσα εἰς τὴν μεταξύ τῶν πόλεων αὐτῆς πολιτικὴν καὶ τὸν μεταξύ τῶν ἀνταγωνισμὸν. Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι ἡ ἀνάρρησις διὰ δεξιᾶς πολιτικῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Σαλαμίνας τοῦ βασιλέως Εὐαγόρου ἐξουδετερώσαντος τοὺς Φοίνικας κυριάρχους τῆς πόλεως. Τὸ κίνημα τοῦ Εὐαγόρου κατὰ τοῦ Φοίνικος βασιλέως ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν καταπιεστικὴν πολιτικὴν τῶν Φοινίκων, τὴν χαλάρωσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀνάγκης ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παλαιοῦ βασιλικοῦ γένους τοῦ ἀνάγοντος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν φερόμενον ὡς Ἰδρυτὴν τῆς πόλεως Τεύκρον, μετὰ τοῦ ὁποῦ διεκήρυξεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Εὐαγόρας ὅτι εὐρίσκετο εἰς συγγενικοὺς δεσμούς.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγόρου Α', ἡ ὁποία συνετελέσθη τῷ 411 π. Χ., ἴσως ἀκόμη καὶ τῷ 412 π. Χ., δὲν εἶναι ζήτημα ἀπλῶς ἐσωτερικὸν τῆς Κύπρου, ἀποκαταστάσεως δηλ. εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παλαιοῦ βασιλικοῦ γένους καὶ τῆς ἐκδιώξεως τῶν φοινίκων σφετεριστῶν τοῦ θρόνου. Καὶ τοῦτο ἂν μόνον συνέβαινε, θὰ ἦτο βεβαίως σημαντικὸν γεγονὸς διὰ τὴν ζωὴν τῆς νήσου ἢ ἀποκατάστασις αὕτη. Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον γεγονὸς δι' αὐτὴν εἶναι ὅτι ἡ τοιαύτη ἀποκατάστασις συνδέεται μετὰ τότε σύγχρονα ἑλληνικὰ γεγονότα τόσοι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὅσον καὶ τῆς ἑλληνικῆς, κυρίως δὲ τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον.

Εἶχεν ἤδη μόλις συντελεσθῇ ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἡ πόλις τοῦ Περικλέους ἠγωνίζετο διὰ τὴν συγκράτησιν καὶ ἀνδρόθωσιν τῶν ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα προεκάλεσεν ἡ μεγάλη συμφορὰ, ἀποτέλεσμα τῆς παραγνωρίσεως τῶν ὑποθηκῶν ἐκείνων. Ἡ ἀνάγκη συνεχίσεως τοῦ πολέμου ἦτο ἐπιτακτικὴ διὰ τὰς Ἀθῆνας, διότι τοῦτο ἦτο ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου τῆς πόλεως. Ἔστρεψε τότε τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, διὰ νὰ εὕρῃ στήριγμα καὶ σωτηρίαν εἰς αὐτήν. Ταυτοχρόνως ὁ Εὐαγόρας εὐρισκόμενος ἐξόριστος εἰς τοὺς Σόλους τῆς Κιλικίας ἀντελαμβάνετο ὅτι μόνος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ εἰς ἕν τοιοῦτον ἐγχείρημα. Πῶς ἐπῆλθεν ἡ συνεννόησις μετὰ τῶν Ἀθηναίων, δὲν γνωρίζομεν. Ἐν μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι χάρις εἰς τὴν βοήθειαν αὐτῶν ὁ Εὐαγόρας ἐπέτυχεν τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον σχετικῶς μετὰ εὐκολίαν. Μᾶς εἶναι ἄγνωστοι αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐπιχειρήσεως, πλὴν τοῦ ὅτι αὕτη ἦτο ἐξ ἐφόδου καὶ ὅτι Ἀθηναῖοι στρατιῶται ἔπεσον εἰς τὸν ἀγῶνα.

1) Sir. G. Hill, A History of Cyprus, Vol. I, σελ. 111 κ.ε.

Ἄλλ' αἱ περισσότεραι λεπτομέρειαι δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προέχει νὰ τονισθῇ, εἶναι ἡ συνεργασία τοῦ Κυπρίου Εὐαγόρου καὶ τῶν Ἀθηναίων πρὸς χάραξιν μιᾶς κοινῆς πολιτικῆς εἰς τὴν νῆσον καὶ γενικωτέρας πολιτικῆς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον, ἡ ὁποία θὰ ἐπηρέαζε καὶ τὴν περσικὴν πολιτικὴν.

Ἡ συνεργασία εἰς τὴν χάραξιν τῆς πολιτικῆς ταύτης συνεχίζεται μέχρι τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ πέρα τούτου ἀκόμη. Ἡ παρασχεθεῖσα βοήθεια ὑπὸ τοῦ βασιλέως Εὐαγόρου εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο οἰκονομική, στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ. Ἡ Κύπρος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης. Μετὰ τὴν ἐκβαρβάρωσιν γίνεται ἡγετικὴ χώρα. Δὲν εἶναι πλέον ἡ νῆσος, ἡ ὁποία δέχεται τὸν πολιτισμὸν ἐξ Ἑλλάδος καὶ τὸν κάμνει κτῆμά της. Εἶναι τώρα ἡ χώρα ἡ στηρίζουσα τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐκφραζόμενον ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Ἀθηναίων, ὁ ὁποῖος ὠδηγεῖτο πρὸς τὴν ἀφάνειαν λόγῳ τῆς διενέξεως πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ ταύτης πρὸς τὴν περσικὴν πολιτικὴν, ἵνα ἀπλῶς ἐπιτύχῃ τὴν ταπείνωσιν καὶ ἐκμηδένισιν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ πανελλήνιος ἐνότης δὲν ἐπιζητεῖται ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου διὰ τῆς συνεννόσεως τῶν πόλεων, ἀλλὰ διὰ τῆς νίκης τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν μόνη ἐξεπροσώπει τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἀντιθέτως ἡ Σπάρτη ἐκαλλιέργησε τὸ πνεῦμα τῆς αὐτονομίας τῶν πόλεων, τὸ ὁποῖον ὠδῆγει πρὸς τὴν φθοράν. Ἡ βοήθεια συνεπῶς, τὴν ὁποίαν παρέσχεν ὁ Εὐαγόρας εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ Ἀθηναίους, δὲν εἶναι ἀπλῶς οἰκονομικὴ ἢ στρατιωτικὴ, εἶναι γενικώτερον πολιτικὴ. Ὁ Εὐαγόρας παρουσιάζεται ὡς ὁ κῆρυξ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἰδεώδους, τὸ ὁποῖον ἀνύψωσεν εἰς περιωπὴν ὁ μέγας πολιτικός τῶν Ἀθηναίων, ὁ Περικλῆς. Τὸ ἰδεῶδες τοῦτο ἦτο ἡ πανελλήνιος ἔνωσις διὰ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ μεγάλοι τιμαί, τὰς ὁποίας ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπένειμεν εἰς τὸν Εὐαγόραν διὰ τοῦ γνωστοῦ τιμητικοῦ ψηφίσματος, τὸ ὁποῖον ἀνεγράφη ἐν στήλῃ καὶ ἀπετέθη ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ὡς γνωστόν, τιμῆμα τοῦ ψηφίσματος τούτου εὐρέθη καὶ ἀπόκειται εἰς τὸ Μουσεῖον αὐτῆς. Διὰ τούτου ὁ Εὐαγόρας ἀνακηρύσσεται Ἀθηναῖος πολίτης καὶ ἐξαίρονται αἱ παρασχεθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὑπηρεσίαι (').

Ἡ συνεργασία συνεχίζεται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Καὶ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ πολέμου ἐπισφραγίζει τὴν συνεργασίαν ταύτην. Ἄν ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος καταστρέφεται εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς τῆς Θρακῆς, ὁ ἀθηναῖος στρατηγὸς Κόνων μετὰ ὀκτὼ μόνον διασωθέντων πλοίων εὐρίσκει καταφύγιον εἰς τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου παρὰ τῷ Εὐαγόρῳ. Τόσον ὁ ἀγὼν, ὅσον ἡ νίκη, ὅσον καὶ ἡ καταστροφὴ συνήνωσαν τὸν Εὐαγόραν καὶ τοὺς Ἀθηναίους εἰς μίαν κοινὴν προσπάθειαν εὐρείας πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐκτάσεως καὶ σημασίας. Ἄλλα δέκα ἔτη διήλθον, ἔτη ὁργανώσεως καὶ κοινῆς ἐλπίδος. Τὸ πεδῖον τώρα μετατοπίζεται διὰ τῆς συνεργασίας τοῦ Κόνωνος καὶ τοῦ Εὐαγόρου πρὸς ἀνατολὰς, εἰς τὴν περσικὴν αὐλήν. Διὰ ταύτης ἐπέζητήθη προηγουμένως ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἡ φθορὰ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἀντιπάλου πόλεως, διὰ τῆς αὐτῆς περσικῆς αὐλῆς ἐπιχειρεῖται τώρα ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου ἡ φθορὰ τῆς Σπάρτης καὶ ἡ ἀναβίωσις τῆς πανελληνίου πολιτικῆς διὰ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων. Καρπὸς τῆς προσπάθειας ταύτης ἦτο ἡ ναυμαχία τῆς Κνίδου τῷ 394 π. Χ., ἡ ὁποία ἐπαναφέρει εἰς τὴν θαλασσοκρατίαν τὰς Ἀθήνας καὶ θέτει τέρμα εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς πολιτικῆς ἰσχύος τῆς Σπάρτης ἔναντι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ τοῦ Εὐαγόρου δὲν περιορίζεται εἰς τοῦτο καὶ μόνον. Τὸ πνεῦμα τὸ ἀθηναϊκὸν δὲν θὰ μεταδίδεται καὶ δὲν θὰ ἐκυριάρχει εἰς τὴν Κύπρον μόνον διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς κοινῆς πρὸς τὴν ἀνωτέρω διαγραφείσαν κατεύθυνσιν πολιτικῆς. Ἐχρειάζετο ἄμεσος μεταλαμπάδευσις τοῦ ἀθηναϊκοῦ πνεύματος καὶ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο κα-

1) Κ. Σπυριδάκι, Εὐαγόρας Α', βασιλεὺς τῆς Σαλαμῖνος, σελ. 47 κ.ε.

λεί εις τὴν Σαλαμίνα καὶ φιλοξενεῖ εις τὴν αὐλήν του Ἑλλήνας λογίους, συγγραφείς καὶ καλλιτέχνας, ὅχι μόνον διὰ νὰ τοὺς τιμήσῃ, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν οὗτοι ὡς φορεῖς τοῦ ἀθηναϊκοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξοστρακισθῇ ἐκ τῆς νήσου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐκβαρβάρωσιν αὐτῆς. Δείγμα τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἄριστον εἶναι αἱ παραστάσεις ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Εὐαγόρου, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦσι πρότυπα μεγάλων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ μορφή τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἡρακλέους, τὰς ὁποίας ὁ Εὐαγόρας ἐπὶ τῶν νομισμάτων τούτων ἀπετύπωσε, δεικνύουσι τὰς καλλιτεχνικάς αὐτοῦ ἀντιλήψεις καὶ τάσεις ὡς καὶ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δέιπε τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Ἡ φωτεινὴ μορφή τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς καὶ ἡ ῥωμαλέα φυσιογνωμία τοῦ κατ' ἐξοχὴν Ἑλλήνος ἥρωος τοῦ τιμωμένου, ὡς εἴπομεν, ἐν Κύπρῳ ὡς θεοῦ, εἶναι ἐξάίρετα δείγματα τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὰ πολιτικά πράγματα τῆς νήσου μετὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ φοινικοπερσικοῦ ζυγοῦ.

Ἄλλ' εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς μορφῆς τοῦ Ἡρακλέους ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Εὐαγόρου ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη πολὺ βαθύτερον. Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἑλλήν ἥρωας, ὁ ἀναλαβὼν τοὺς ἄθλους χάριν τῶν συνανθρώπων του, γίνεται κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν κυνικῶν φιλοσόφων τὸ σύμβολον τοῦ ἀρχοντος, τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἀρχοντος, τοῦ εὐεργέτου τοῦ λαοῦ του. Ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον ὁ ἥρωας, ὁ εὐεργέτης τῶν Ἑλλήνων, καθίσταται διὰ τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας ὁ εὐεργέτης τῶν ἀνθρώπων, τὸ σύμβολον τοῦ ἀρχοντος, τοῦ ἀναλαμβάνοντος τοὺς μόχθους χάριν τοῦ λαοῦ του, τοῦ εὐεργέτου τῶν συνανθρώπων του, ἀλλὰ καὶ πέρα τούτου, τοῦ ἀρχοντος μὲ τὰ πανελλήνια καὶ ἀκόμη πέρα τούτων μὲ τὰ πανανθρώπινα ἰδανικά. Διὰ τοῦτο εἰκονίζεται ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Εὐαγόρου ὡς ὁ ἥρωας ὁ ἐπιστρέφων ἐκ τῶν ἄθλων, ὁ κρατῶν τὸ ρόπαλον εἰς στάσιν ἀναπαύσεως καὶ ὅχι εἰς στάσιν ἀγωνιστοῦ, ἐνῶ ἄφ' ἐτέρου φέρει εἰς τοὺς συμπολίτας καὶ τοὺς συνανθρώπους του τὰ ἀγαθὰ ἐντὸς τοῦ συμβόλου τοῦ πλούτου, τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προβαλλομένου κέρατος τῆς Ἀμαλθείας (!).

Οὕτω ὁ Εὐαγόρας παρουσιάζεται ὡς ὁ ἐνσαρκῶν τὴν περὶ τοῦ ἀρχοντος ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ἐπροπαγάνδισεν ὁ Ἀντισθένης, ὁ Ἰδρυτὴς τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας, ὡς καὶ τὰ ἠθικά παραλλήλως πρὸς τὰ πολιτικά αὐτοῦ ἰδεώδη περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἀρετῆς. Ὁ Σαλαμίνιος βασιλεὺς γίνεται οὕτω τὸ σύμβολον τοῦ φιλοσόφου βασιλέως καὶ ὁ ἐνσαρκωτὴς τῆς περὶ τούτου πλατωνικῆς ἰδεολογίας, πολὺ προτοῦ ὁ ἀθηναῖος φιλόσοφος ἀναλύσῃ ταύτην εἰς τοὺς φιλοσοφικοὺς του διαλόγους. Καὶ ἡ ἰδεολογία αὕτη, ὅτι ὁ πόνος εἶναι ἡ ἀρετὴ, ἡ κηρυχθεῖσα ὑπὸ τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας διὰ πάντα ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸ παντὸς διὰ τὸν ἀρχοντα, εὐρίσκει εἰς τὸν Εὐαγόραν τὴν ἔμπρακτον ἐφαρμογὴν αὐτῆς. Ἀκόμη σημαντικώτερον εἶναι νὰ ἀναφερθῇ ὅτι ἐκ τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας ἀπέρρευσεν ἡ στωικὴ φιλοσοφία τοῦ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως, ἡ ὁποία παραλλήλως πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν φυσικὴν διδασκαλίαν προέβαλε καὶ τὸ πολιτικὸν ἰδεῶδες ὡς κύριον σκοπὸν τῆς. Οὕτω δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ἡ «Πολιτεία τῶν σπουδαίων», ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἰδεολογίαν τῶν κυνικῶν, τὴν ὁποίαν ἡσπασθη πρῶτος ὁ Εὐαγόρας ὁ Σαλαμίνιος.

Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ δι' αὐτόν. Ἐννοῶ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀντιλήψεις περὶ μεγάλου καὶ ἐνιαίου κράτους, τὰς ὁποίας οὗτος πρῶτον δι' εἰρηνικῶν καὶ ἔπειτα διὰ πολεμικῶν μέσων ἠθέλησε νὰ φέρῃ εἰς πραγματοποιήσιν. Ἡ ἰδέα τοῦ ἐνιαίου κράτους, ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀρχὴν περὶ τῆς πόλεως—κράτους, ἡ ὁποία ἴσχυεν ἐν Ἑλλάδι, συνήθως θεωρεῖται ὡς ἀνατολικὴ ἰδέα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης εἶναι ἀνατολική. Ἀλλὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην προήγαγεν ἀνεξαρτήτως ἀνατολικῶν ἀντιλήψεων κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἑλλάδι ὁ Ἀντισθένης καὶ βραδύτερον ὁ Ζήνων. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰδρυτὴς τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας παρέλαβεν ὡς πρότυπον τοῦ

Ιδεώδους ἄρχοντος παρὰ τῶν βαρβάρων τὸν Ἰδρυτὴν τοῦ περσικοῦ κράτους Κύρον τὸν πρεσβύτερον, ὅπως παρέλαβε καὶ τὸν Ἡρακλέα ἀπὸ μέρους τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Πέρσης ἡγεμὼν εἶναι, ὡς γνωστόν, καὶ ὁ ἥρωας τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὸ ἀνάλογον χαρακτηρᾷ ἔχον ἔργον του, τὴν «Κύρου Παιδείαν». Καὶ ὅπως θεωρεῖται ὅτι ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς ὑπῆρξεν ὁ θεωρητικὸς ἀπολογητὴς τῆς πολιτικῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοιούτοτρόπως εὐρίσκουμεν καὶ παρ' Εὐαγόρα τὸν ἐνσαρκωτὴν τῆς περὶ ἐνιαίου κράτους πολιτικῆς ἰδεολογίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας Ἀντισθένης. Ὁ Ἑλληνικὸς συνεπὼς χαρὰ κτῆρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ λαμβάνει πολὺ περισσotέρας διαστάσεις ἢ ὅτι συνήθως θεωρεῖται διὰ τὸν Σαλαμίνιον βασιλέα. Ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ φιλοσοφία μὲ τὰς νέας τάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι τὴν ἀρχὴν των ἀπὸ τὴν σοφιστικὴν κίνησιν καὶ τὴν σωκρατικὴν φιλοσοφίαν λαμβάνει τὴν ἔμπρακτον ἐφαρμογὴν αὐτῆς ἐνωρίτατα διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Εὐαγόρου. Αὐτὸ δὲν εἶναι πλέον ἱστορικαὶ ἐπιδράσεις, εἶναι ζῶη.

Δὲν θὰ εἰσελθῶ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς πολιτείας τοῦ Σαλαμίνιου βασιλέως ἔναντι τοῦ περσικοῦ κράτους διὰ τῆς στρατιωτικῆς του δράσεως κατ' αὐτοῦ, ἣ ὁποία διήρκεσε 10 ἔτη. Τοῦτο μόνον θὰ ἀναφέρω, ὅτι διαρκούσης ταύτης ἡ στενὴ ἐπαφὴ πρὸς τὰς Ἀθήνας ἔρχεται καὶ πάλιν διὰ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος εἰς ἔκφρασιν. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸν ἀγῶνα τοῦτον, τὸν ὁποῖον δυστυχῶς ὁ Εὐαγόρας ὑπεχρεώθη μετὰ τὴν ἀντιαλκίδειον ἐρήνην τοῦ 386 π. Χ. νὰ διεξαγάγῃ μόνος, εἶναι τὸ κήρυγμα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ὑποδούλων εἰς τὸν μέγαν βασιλέα χωρῶν, τὸ ὁποῖον συμπαρέσυρε καὶ πάσας τὰς περὶ τὴν Κύπρον γειτονικὰς χώρας. Εἶναι τοῦτο ἡ συνέχεια τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἔτων εἶχεν ἀναλάβει εἰς ἄλλος γνήσιος Ἕλλην εἰς τὰ βάθη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ μέγας βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος. Ἀμφότεροι οἱ ἄνδρες οὗτοι δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς οἱ πρόδρομοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς πορείαν του. Καὶ κάτι ἄλλο ὅμως ἀκόμη ἀξίζει νὰ ἐξηρῇ. Ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες εἶδον εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Εὐαγόρου νὰ συνεχίζεται ὁ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀγῶν, ὁ ὁποῖος ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου καὶ ἐσυνεχίσθη εἰς τοὺς μεγάλους περσικοὺς πολέμους καὶ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κίμωνος. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰσοκράτης χαρακτηρίζει τοῦτον ὡς ἄξιον νὰ κυριαρχήσῃ ὀλοκλήρου τῆς Ἀσίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὁ Εὐαγόρας ἠττήθη. Τὰ ὄνειρα ἔσβησαν καὶ ἡ προσπάθεια ἀπέβη ἐπὶ ματαίῳ. Ἀλλ' ἠτῶμενος ἀφῆκε μίαν σπουδαίαν υποθήκην εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν καὶ τοὺς Κυπρίους. Ὅτι καὶ εἰς τὴν ἡτταν ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποταχθῇ ὑπὸ τὰς ἀδελφίτους ἀνάγκας. Διότι ἠρνήθη νὰ δεχθῇ συνθηκολογῶν τὴν μείωσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀξιοπρεπείας. Καὶ ἤξιωσε καὶ ἐπέτυχεν νὰ υπογράψῃ τὴν συνθήκην εἰρήνης ὅχι ὡς δοῦλος πρὸς βασιλέα, ἀλλ' ὡς βασιλεὺς πρὸς βασιλέα. Αἱ ἑλληνικαὶ συνεπὼς ἔννοιαι καὶ ἰδέαι τῆς ἐλευθερίας τῶν πόλεων καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἄρχοντος εἶναι πρωταρχικαὶ ἔννοιαι καὶ ἰδέαι ἰσχύουσαι διὰ τὸν βασιλέα Εὐαγόραν.

Ὁλόκληρος ὁ 4. αἰ. π. Χ. ἀποδεικνύει περαιτέρω τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς ἱστορίας. Ὁ σπόρος, τὸν ὁποῖον ἔσπειρεν ὁ Εὐαγόρας ὁ Α' τῆς Σαλαμίνος, δὲν ἀπέβη ἐπὶ ματαίῳ. Ἐβλάστησεν καὶ ἐκαρποφόρησεν εἰς τρόπον, ὥστε τὸ πνεῦμα τὸ ἑλληνικὸν νὰ παραμείνῃ κυρίαρχον τῆς νήσου καθ' ὅλους τοὺς μετέπειτα χρόνους. Τοιοῦτος εἶναι ὁ χαρακτήρ τῶν Κυπρίων βασιλέων καθ' ὅλον τὸν 4. αἰ. π. Χ. Καὶ κάτι ἄλλο περισσotέρον παρατηρεῖται κατ' αὐτούς. Ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γραφή, ἡ ὁποία προηγουμένως δὲν ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν νῆσον—ἐπικρατοῦσης τῆς πατροπαραδότου συλλαβικῆς γραφῆς—εἰσαγομένη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου Α' εἰς τὰ νομίσματα αὐτοῦ διαδίδεται καὶ ἐξοβελίζει σὺν τῷ χρόνῳ τὴν παλαιωτέραν. Διὰ ταύτης ὀλοκληροῦται ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῆς Κύπρου καὶ τοῦτο γίνεται οὐχὶ καθ' ὃν τρόπον ἐξελληνίζεται ἡ βάρβαρος Ἀνατολὴ μετ' ὀλίγα ἔτη διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἀπλῶς ἀποδιώκεται ὁ προσωρινῶς ἐπικρατήσας βάρβαρος ἐν Κύπρῳ χαρακτήρ διὰ τὴν προσωρινὴν πολιτικὴν ἐπικράτησιν τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Περσῶν ἐν τῇ νήσῳ καὶ ὅτι παλαιὸν ὑπόλειμμα ἐκ τῶν πρώτων Κυπρίων ὑπῆρχεν. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς εἶναι καὶ τὸ ὅτι

Κύπριοι συγγραφείς, ποιηται και πεζογράφοι αναφαίνονται εις πολὺ μεγαλύτερον βαθμὸν ἢ προηγουμένως. Καὶ τὰ δημιουργήματά των λαμβάνουν ἰδιαιτέραν θέσιν μέσα εις τὴν ὅλην ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν¹⁾.

Εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς δὲν θὰ εἰσέλθω. Σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ δώσω ἔστω καὶ συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς ὅλης ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Κύπρου. Σκοπὸς μου ἦτο νὰ δώσω μίαν γενικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἐν τῷ βίῳ τῆς ἡ ἑλληνικὴ Κύπρος ἐπὶ 1000 καὶ πλέον ἔτη. Ἀλλὰ παρὰ τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ μὴ σταθῶ ἐπ' ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς συμπεριλήψεως εἰς τὸ δημιουργηθὲν ἀχανὲς κράτος του καὶ τῆς Κύπρου. Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς ἐντάξεως τῶν Κυπριακῶν βασιλείων εἰς τὸ Ἰδρυθὲν περσικὸν κράτος τοῦ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου ἐπαναλαμβάνεται. Οἱ βασιλεῖς τῆς νήσου, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην προσέφεραν ἐθελουσίως τὴν βοήθειάν των εἰς τὰς κατακτήσεις τοῦ Πέρσου ἡγεμόνος. Διὰ τοῦτο καὶ ἔτυχον τῆς γνωστῆς προνομιακῆς θέσεως, διὰ νὰ σώσωσι δι' ἑαυτοὺς ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ σωθῇ. Τώρα οἱ Κύπριοι βασιλεῖς προσφέρουσι πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν, ὅχι διὰ νὰ περισώσωσιν ὅ,τι ἦτο δυνατόν, ἀλλὰ διὰ νὰ βοηθήσωσιν ἕνα Ἑλληνα βασιλέα εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς. Καὶ ἡ παρασχεθεῖσα βοήθεια τόσον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Τύρου, πόλεως τῆς Φοινίκης, ὅσον καὶ διαρκούσης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὕψηξε λίαν σημαντικῇ. Ἡ Κύπρος λαμβάνει οὕτω τὴν θέσιν αὐτῆς μέσα εἰς τὰ κοσμοϊστορικὰ γεγονότα. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέτυχεν ὁ Εὐαγόρας ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ Κύπρος δὲν εἶναι μὲν πλέον πρωτοπόρος, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν δεξιάν πολιτικὴν τῶν βασιλέων αὐτῆς δὲν παραμένει καὶ οὐραγός. Ἐντάσσεται μέσα εἰς τὴν μεγάλην πρὸς ἀνατολὰς ἐξόρμησιν καὶ τοποθετεῖ ἑαυτὴν μέσα εἰς ταύτην. Καὶ παρέχει πλὴν τούτου τὴν ἰδικήν της συμβολήν. Γίνεται ἀρωγὸς τοῦ μεγάλου ἐγχειρήματος.

Ἡ μετέπειτα ζωὴ τῆς Κύπρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἔχει ἀνάλογον χαρακτήρα πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ ὑπετάγησαν ὑπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ἔπειτα ἐντάσσονται μέσα εἰς τὰ ἐκ τοῦ ἀχανοῦς του κράτους προκύψαντα κράτη τῶν διαδόχων. Ἡ νῆσος γίνεται τὸ ἀντικείμενον τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων διαδόχων, τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Πτολεμαίου. Εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς ἐπικράτησιν, ὁ ὁποῖος ἔχει πολλὰ θλιβερά σημεῖα, διαλάμπει ἡ γνησία ἑλληνικὴ μορφή τοῦ βασιλέως τῆς Πάφου Νικοκλέους, ὁ ὁποῖος ἔχει διὰ τὴν Πάφον τὴν αὐτὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν Σαλαμίνα ὁ Εὐαγόρας Α'. Ἀλλὰ λάμπει ὡς φωτεινὸν μετέωρον καὶ ἡ θυσία τῆς Ἀξιοθέας καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς ἀκόμη περισσότερον, δείγμα τοῦ ἡρωικοῦ μεγαλείου, τὸ ὁποῖον διέκρινε τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ἀπὸ τοῦ μύθου τῆς Ἰφιγενείας μέχρι τοῦ χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου, τῶν ἡρωίδων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τῶν βουνοκορφῶν τῆς Πίνδου καὶ ἐσχάτως τῶν κρησφυγέων τῆς Κύπρου.

Ἡ ὑποταγὴ τῆς νήσου εἰς τοὺς Ῥωμαίους τῷ 58 π. Χ. ὁδηγεῖ ταύτην εἰς τὴν μοῖραν τῶν λαῶν τῶν περιελθόντων ὑπὸ τὴν νέαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ὁ ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμός. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἔχομέντι τὸ ἰδιαιτέρον νὰ παρατηρήσωμεν, οὔτε δὲ καὶ διὰ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς ἱστορίας της νὰ ἐξάρωμεν. Οὗτος, ὅπως καὶ κατὰ τὴν εἰδικῶς καλουμένην ἑλληνιστικὴν περίοδον, εἶναι πλέον καθολικὸς, παγκόσμιος πολιτισμός δι' ὅσους περιῆλθον εἴτε ὑπὸ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἴτε τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ μόνον τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν ἀξίζει ἰδιαιτέρας μνείας ἡ ἀνάπτυξις ἤδη ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ βραδύτερον ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινῶν. Τὸ κοινὸν Κυπρίων μέσα εἰς ταῦτα διαδραματίζει σημαντικὸν ρόλον. Εἶναι τοῦτο ἡ μόνη γνησία ἀναλαμπὴ ἑλληνικοῦ πνεύματος παρὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἐπικαθήμενον βαρὺ βωμαϊκὸν πέλημα.

1) Κ. Σπυριδάκι, Εὐαγόρας Α', βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνας, σελ. 118 κ.ε.

Ζωή περίπου δύο χιλιάδων ἐτῶν διέρρευσε μέχρι τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀφ' ὅτου οἱ Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἔγιναν κυρίαρχοι αὐτῆς ἐκδιώξαντες ἢ ἀπορροφήσαντες ἐν τῷ μεταξύ πᾶν ἄλλο στοιχεῖον ὑπάρχον προηγουμένως ἐν αὐτῇ ἢ ἐρχόμενον ἔξωθεν εἰς τὴν νῆσον. Ἡ νῆσος ἔκτοτε ἀντέσχεν εἰς πᾶσαν νέαν εἰσβολὴν καὶ εἰς πᾶσαν προσπάθειαν νέων κατακτητῶν νὰ ἀλλοιώσουν τὸν ἑλληνικὸν τοῦτον χαρακτήρα της, τὸν ὁποῖον ἀπέκτησεν ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῶν Μυκηναίων ἐν αὐτῇ διὰ τῆς φυλετικῆς ὑπεροχῆς τῶν κυρίων τούτων πλέον κατοίκων της, καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχαίου, βυζαντινοῦ καὶ νεωτέρου.

Ἡ πολιτικὴ της τύχη σήμερον μετὰ τετραετῇ ἄνισον ἀλλ' ἡρωϊκὸν καὶ ἀφθάστου μεγαλείου ἀγῶνα εἶναι εἰς ὅλους γνωστή. Ἀλλ' ἂν ἡ μοῖρα δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὴν νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρά της, ἐπέτυχεν ὅμως κάτι πολὺ ἄξιον νὰ ὑμνηθῇ, τὸ ὅτι διετήρησε τὴν ἐθνικὴν ἀξιοπρέπειάν της, ὃ δὲ ἀρχηγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ της ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τὴν θέσασαν τέρμα εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα, ὅπως καὶ ἄλλοτε ὁ Εὐαγόρας, ὅχι ὡς δοῦλος, ἀλλ' ὡς βασιλεὺς πρὸς βασιλέα.

Καὶ σήμερον ὅμως, ὅπως καὶ τότε, ἡ Κύπρος ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύῃ εἰς τὸ ὅτι ἀνήκει ὡς κλάδος εἰς τὸν ἑλληνικὸν κορμόν, ἐξ οὗ ἀντλεῖ τὴν δύναμιν, ἢ ὅποια θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὴν νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ζωὴν της μέσα εἰς τὸ ἐθνικὸν ἑλληνικὸν σύνολον ὡς ἀναπόσπαστον τμῆμα αὐτοῦ.